

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.69.83-94>

УДК 72.036

Романова Світлана Сергіївна,

*аспірантка кафедри основ архітектурного проектування
Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова*

svitlana.romanova@kname.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0003-3857-7414>

Буряк Олександр Петрович,

*доктор архітектури, професор кафедри соціології села та міста
Лодзький університет (Польща)*

abouryak@yahoo.com

<http://orcid.org/0000-0002-5313-6468>

**ВІДОБРАЖЕННЯ ЗМІН
В АРХІТЕКТУРІ ТА МІСТОБУДУВАННІ ХАРКОВА
ПІСЛЯВОЄННОГО ЧАСУ
У ПЕРІОДИЧНИХ ФАХОВИХ ВИДАННЯХ
Частина 1. Період від сер. 1940-х до другої пол. 1950-х рр.**

Анотація: стаття дає історіографічний огляд публікацій про архітектуру та будівництво Харкова у фахових архітектурних журналах України в період післявоєнної відбудови (1947-1955 рр.) та перехідні часи «зміни художньої спрямованості радянської архітектури». Стаття містить характеристику тогочасних поглядів та позицій харківських архітекторів з актуальних архітектурних та містобудівних проблем.

Ключові слова: архітектура Харкова; архітектурні журнали; післявоєнна реконструкція; міські ансамблі; критика архітектурних надмірностей.

Постановка проблеми. Дана публікація – це частина історіографічного огляду, який має увійти до складу дослідження зміни проєктних підходів в архітектурі та містобудуванні Харкова 2-ї пол. 1940-х – поч.1970-х рр. Цей період вирішальним чином позначився на забудові центру Харкова, але до сьогодні залишається недостатньо вивченим в українській архітектурній науці. Джерелами дослідження архітектури Харкова даного періоду є статті провідних архітекторів міста у професійній періодиці, зокрема публікації у «Віснику Академії архітектури УРСР» та у журналі «Архітектура і будівництво» (згодом «Будівництво і архітектура»). У статті робиться спроба відстежити зміст і перебіг важливих змін в ідеології та практиці української архітектури даного періоду на

прикладі архітектурного життя Харкова – найважливішого наукового, освітнього й індустріального центру країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявний масив наукових публікацій, у яких розглядається досліджуваний період в архітектурі Харкова, містить обширний матеріал щодо тогочасних визначних об'єктів та соціально-просторових комплексів. Накопичення даних стосовно післявоєнних часів та змін, що відбулися в сер. 1950-х рр., знаходимо у публікаціях низки харківських авторів – сучасників і безпосередніх учасників описуваних подій – В. Антонова, І. Лаврентьєва, О. Лейбфрейда, Є. Святченка, О. Тица. Даного періоду торкалися у своїх дослідженнях О. Буряк, Т. Давідіч, О. Ремізова, К. Черкасова, Ю. Шкодовський, а також О. Кащенко, Б. Черкес, В. Тімохін, представники молодшої генерації харківської архітектурної школи І. Крейзер, Н. Антоненко, К. Діденко, О. Маймескул та ін.

Мета публікації. На підставі стислого огляду присвячених Харкову публікацій у фахових виданнях сер.1940-х – 2-ї пол. 1950-х рр. висвітлити ключові події в архітектурному житті, погляди та позиції харківських архітекторів з актуальних на той час архітектурних та містобудівних проблем та показати на цій підставі зміни, що відбувалися у проєктних підходах, та їхній вплив на поточну практику архітектури та містобудування.

Основна частина. Період розвитку харківської архітектури та містобудування, який досліджується, концептуально та стилістично неоднорідний. У сер. 1950-х років зміст і тональність публікацій з архітектурно-містобудівної тематики суттєво змінюються, що було обумовлено політичними й ідеологічними трансформаціями в країні, зокрема радикальними змінами т. зв. «ідейно-творчої спрямованості» радянської архітектури. Тематика розглянутих у даній статті публікацій харківських архітекторів охоплює широкий діапазон від основних положень генеральних планів міста до критичного розгляду особливостей конкретних будівель, проблем професійної підготовки архітекторів і т.д. Авторами досліджуваних публікацій є вчені, викладачі архітектурних вишів і архітектори-проєктувальники, посадовці, у т.ч. чинні на той час головні архітектори міста, а також інженери-будівельники.

І. Друга пол. 1940-х – поч. 1950-х рр.

В роки 2-ї світової війни у Харкові було зруйновано близько 60 % нерухомості. Невідкладні дії з відновлення життєдіяльності міста у такому масштабі закономірно потребували опрацювання нового генерального плану. Ці завдання розкрито у статті тодішнього головного архітектора Харкова О. Касьянова «Генеральний план Харкова» (1947 р.). Серед містобудівних та архітектурних завдань плану відбудови міста, розробленого під його

керівництвом, була трансформація планувальної системи Харкова з радіальної на радіально-кільцеву. Реалізація цього наміру дала б можливість освоєння нових територій та створення нових ансамблів, враховуючи при цьому природні властивості території для забезпечення різноманітності архітектурного обличчя різних районів міста. Розглядаючи розвиток промисловості як головний фактор перспективного росту міста, автор водночас вказує на те, що при складанні плану відомчі інтереси міністерств нерідко входять у протиріччя з загальними перспективами розвитку міста.

У пізнішому огляді О. Касьянова «Реконструкція центрів п'яти міст України» (1952 р.) хід реконструкції Харкова порівнюється, зокрема, з відбудовою Києва. Підкреслюється, що основні реконструктивні заходи спрямовані на зміну архітектурного масштабу історичних центрів обох міст, але з певною різницею у підходах. У столиці всю увагу було зосереджено на вул. Хрещатик, у той час як у Харкові архітектори та містобудівники вирішували за допомогою нової забудови питання реконструкції складного вузла центральних площ і вулиць [3, с. 13]. При цьому у Харкові констатується велика кількість новобудов по новим червоним лініям. Серед недоліків, на думку автора, будівництво в Харкові за проєктами, які було розроблено для інших міст (зокрема, житловий будинок на вул. Університетській за проєктом Г. Вегмана), надто широке застосування теразитової штукатурки, недостатнє запровадження національних мотивів в архітектурі нових будинків.

Наступник О. Касьянова на посаді головного архітектора О. Крикін в статті «Проєкт ансамблю в забудові Харкова» (1953 р.) розвиває тему перспектив реалізації важливого етапу реконструкції міста, що закладає основи формування нового архітектурно-художнього вигляду Харкова. На перше місце автор ставить трансформацію радіальної схеми планування в радіально-кільцеву з виявленням основного композиційного центру як найважливіший принцип, який закладено у новий генеральний проєкт реконструкції міста. Розвиток головних магістралей міста тісно пов'язується зі створенням міських ансамблів, що «відображають велич відродженого міста» [5, с. 5]. У статті наводяться вдалі, з точки зору автора, приклади реконструкції окремих будинків та архітектурних ансамблів, будівництва нових житлових комплексів, громадських будівель. У той же час наводяться приклади невдалої забудови в Харкові та її вірогідні причини. Великий інтерес являє трактовка автором змін в архітектурно-містобудівній композиції площі Дзержинського (тепер площа Свободи), особливо тогочасний погляд на модерністські будівлі Харкова. В процесі післявоєнної відбудови вигляд більшості розташованих на площі будівель було значно змінено із запровадженням інших стильових ознак. За словами автора статті, реконструйовані будівлі колишніх Будинку Проєктів та Будинку Кооперації,

готелю «Інтернаціонал» та нові адміністративні будівлі на площі разом створюють ансамбль, у якому конструктивістська будівля Держпрому стає більш «нейтральною» та «підпорядкованою» [5, с. 7]. Тобто оскільки Держпром не можна «переодягнути», то необхідно всіляко виділити будівлю колишнього Будинку Проєктів, що реконструювався для Харківського університету, щоб саме на нього перемістити фокус уваги.

Трансформацію Будинку Проєктів для розміщення у ньому університету докладно розглядає архітектор В. Костенко у статті «Проєкт будинку Харківського університету» (1953 р.), підкреслюючи, що містобудівне значення висотної композиції споруди виходить за межі безпосереднього оточення. Постраждала під час війни «коробка» будівлі не була призначена для учбового закладу, а її складна внутрішня структура знайшла своє відображення у об'ємній розчленованості будинку та способі об'єднання всіх частин в цільну композицію. Зазначається також, що автори проєкту реконструкції, використовуючи існуючий каркас, відмовились від відтворення конструктивістської архітектури колишнього Дому Проєктів, принципово змінивши об'ємне-просторове та художнє рішення. Традиційно для тих часів довоєнну архітектуру будівлі автор називає примітивною та формалістичною.

Низку публікацій поч. 50-х рр. присвячено окремим спорудам або районам Харкова. У статті С. Луцького «Новий вокзал у Харкові» (1953 р.) констатується, що нова будівля вокзалу вдало завершує перспективу привокзальної площі. Композиція монументальної споруди поєднує елементи класичних ордерів та мотиви народного орнаменту [7, с. 11]. Докладно висвітлюються особливості конструкції та використані матеріали, зовнішня композиція та внутрішній простір, оформлення інтер'єру. Підкреслюючи цікаві архітектурні рішення та високу якість їх реалізації, автор натомість звертає увагу на надмірну, з його погляду, бідність фасаду зі сторони колій, висловлює зауваження щодо архітектурного зв'язку колонади портика з формою перекриття центральної частини, до об'єму башт та їх декоративного завершення.

Район селища ХТЗ був територією активної забудови ще з довоєнних часів. Досвід проєктування та будівництва 6-го кварталу селища ХТЗ, плюси та мінуси його архітектурно-просторової композиції розглядаються в статті А. Маторіна «Квартал жилих будинків ХТЗ» (1953 р.). Автор приділяє багато уваги практиці використання силікатної та червоної цегли в декоративному оформленні фасадів, що повинно було не тільки позначитися на якості архітектурної форми, а й дати економію ресурсів завдяки відсутності «мокрих процесів» при обробці фасадів [8, с. 17].

Загалом можна констатувати, що у харківських публікаціях на архітектурно-містобудівну тематику, що з'явилися у період післявоєнної

відбудови міста, увагу було зосереджено на композиції реконструйованих просторів міського центру й окремих значущих об'єктів, включаючи делікатну тему співвідношення прийомів класицистичної архітектурної композиції та народних декоративних мотивів. Паралельно з цим у полі уваги постійно знаходяться концептуальні передумови розробки нового генерального плану, насамперед завдання перетворення радіальної схеми транспортного каркасу міста на радіально-кільцеву.

Треба особливо наголосити, що в цих публікаціях, відповідно до точки зору офіційної архітектурної науки 1930-х – поч. 1950-х рр., архітектура доби авангарду не розглядається як цінна культурна спадщина. Навпаки, вона трактується переважно як предмет потенційної перебудови, стильового удосконалення, або принаймні нейтралізації в загальному композиційному контексті ново створюваних ансамблів міського центру.

II. Від 1954 р. до к. 1950-х

В сер. 1950-х рр., невдовзі після смерті Й. Сталіна, відбулася Всесоюзна нарада будівельників і архітекторів (грудень 1954 р.), на якій було прийнято низку програмних рішень в галузі будівництва й архітектури (зокрема, Постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про усунення надмірностей у проектуванні й будівництві» від 4 листопада 1955 р.). Під знаком цих рішень в країні розгорнувся поворот до архітектурного модернізму, який супроводжувався гострою критикою післявоєнного «тріумфального стилю» в цілому та персонально творчості окремих архітекторів. Деякі події цього складного періоду розвитку радянської архітектури та містобудування знайшли відображення в серії публікацій журналу «Архітектура і будівництво» (з 1957 р. – «Будівництво і архітектура»). До речі, зміна назви журналу певним чином також ілюструє зміни у ставленні до архітектурної професії.

Констатація великих досягнень архітекторів та будівельників Харкова вкупі зі значним обсягом критичних зауважень на адресу тогочасних новобудов містяться в статті «Житлове будівництво в Харкові» (1954 р.) архітекторів М. Агуфа, М. Євдокимова, В. Колеснікова, Є. Токарева. Вказано, що велика кількість багатоповерхових будинків, створення нових ансамблів суттєво змінюють архітектурне обличчя міста. В якості позитивного прикладу завершеного ансамблю з виконаним повним комплексом робіт з благоустрою території наведено 6-й квартал селища ХТЗ. Однак критикується ступінь його благоустрою (тіснота проїздів, відсутність дитячих майданчиків та ін.). Хибами архітектурної практики в місті вважаються: недостатність розвитку забудови в глибину кварталів та їх благоустрій, значний відсоток будівництва за індивідуальними проектами, велика кількість секцій, що використовується при

будівництві. Також автори вважають неприпустимим широке використання в Харкові нетипових рішень секцій та внесення змін в типові проекти. На конкретних прикладах та окремо піддано критиці «фасадництво» (прикрашення та формотворчість) [1, с. 12], захоплення яким, на думку авторів, стає причиною подорожчання будівництва та причиною недостатньої уваги авторів проектів до внутрішнього планування будинків і, як результат, низки незручностей для їх мешканців. Критичні зауваження щодо використання певних секцій планіровок будинків у взаємозв'язку з їх об'ємно-просторовим рішенням та композицією фасадів завершуються висновком, що тільки засіб типового проектування, як найпрогресивніший, може підвищити архітектурно-художній рівень забудови, та дасть змогу застосувати швидкісний індустріальний метод будівництва з використанням збірного залізобетону, стандартних виробів та устаткування.

Нотатка «У місцевих відділеннях Спілки архітекторів» про розширену нараду Харківської організації Спілки архітекторів, яка відбулася на поч. 1955 р., містить коротку інформацію щодо дискусій про стан будівництва у місті [11, с. 30] Серед названих проблем: необхідність створення повноцінних ансамблів та проектування кварталів «в цілому», недостатня боротьба з надмірностями та фасадництвом, невирішеність багатьох питань з вуличною мережею, благоустроєм та озелененням. На нараді було висунуто пропозицію розпочати розробку нового генплану міста.

Серед опублікованих 1955 р. матеріалів II з'їзду архітекторів України міститься виступ О. Крикіна «Упорядкувати проектування в містах» [6, с. 14] про поточний стан проектування та будівництва у Харкові. Зазначається, що роль архітектора полягає в організації не тільки процесу проектування, а всього ланцюжка реалізації проекту, в тому числі на будівельному майданчику, а містобудівна справа повинна мати централізоване, планове начало, щоб не допускати розпорошення коштів та розкиданості будівництва, що виникають з негативної практики, коли плани складає міськрада, а фінансуванням займаються окремі міністерства та відомства. Головний архітектор міста вважає непринятною ситуацію, коли прив'язкою проектів у Харкові займаються приїжджі архітектори, хоча харківська філія «Діпроміста» є потужною та самодостатньою. У відповідь на критику високої вартості нових будинків він погоджується, що надмірності є, але від 6 до 9 % цієї вартості складає частка фасадів; також доводиться, що подорожчання будівництва часто відбувається внаслідок великого обсягу робіт з будівництва мереж інженерних комунікацій, що підводяться до будинків. Полемізуючи щодо критики розповсюдженого в Харкові будівництва за індивідуальними проектами замість використання проекту № 406, який рекомендовано до застосування, О. Крикін вказує на те, що проект має багато недоліків, що, разом з відсутністю каталогів уніфікованих

залізобетонних деталей та конструкцій, веде до кустарництва, яке всіма піддається критиці [6, с. 14].

В рубриці журналу «Архітектура і будівництво», у якій ішлося про архітектурно-проектну практику, було вміщено редакційну статтю «Покінчити з надмірностями в будівництві на Україні», яка розгорнуто ілюструвала так звані «формалістичні перекручення в архітектурі» [10, с. 8] на конкретних прикладах об'єктів Харкова та інших міст України. Серед «надмірностей» називаються декоративні ліпні прикраси, великі карнизи, високі портики. Наприклад, будівлю колишнього обкому КПУ (зараз Харківської облдержадміністрації) критикували за неправильне використання кераміки (на простінках) і взагалі називали «архітектурно невдалою». Серед негативних явищ у харківському будівництві виділяються: висока вартість квадратного метру, незначний (7 %) обсяг будівництва за повторними проектами в 1952-54 рр., погана якість внутрішніх робіт у новобудовах, великий різнобій в архітектурно-планувальних рішеннях будинків. В статті також констатується існуючий розрив між роботою проєктувальників та інженерів, який, за думкою авторів, можна подолати, якщо архітектор стане головним будівельником та оволодіє технологією та технікою будівництва [10, с. 12].

Перспективи розвитку Харкова та деякі питання упорядкування роботи архітекторів розглядаються у публікаціях П. Шпари (з 1955 р. – головний архітектор Харкова). Зокрема, у статті «Нові проспекти Харкова» (1958 р.) він приділив увагу проєктній справі. Розповідаючи про поточний стан забудови двох найважливіших магістралей міста на той час, проспектів Леніна та Сталіна, автор зазначає, що давно назріло питання про створення єдиної проєктної організації, що здійснювала б увесь комплекс проєктних робіт для Харкова як генеральний проєктувальник. Такою організацією, на думку Шпари, могла б стати харківська філія «Діпроміста» [13, с. 15]. Адже житлове будівництво, що розгорнулося та триває, П. Шпара називає грандіозним, а розмір нових жилих масивів за об'ємом такий, що дорівнює таким містам як Полтава та Суми («Майбутнє Харкова», 1959 р.) [14, с. 7]. У зв'язку з масштабом задач, великими обсягами будівництва П. Шпара висловлює думку про необхідність розробки нового положення про права та обов'язки головних архітекторів міст, про внесення змін у Положення про державний архітектурно-будівельний контроль, а також про необхідність організації в великих містах проєктних майстерень при Управліннях головного архітектора для розробки генеральних планів («Про роль головного архітектора в забудові міста» 1960 р.) [15, с. 12].

В інтерв'ю з головою Харківського міськвиконкому М. Михайликом «Харків – місто новобудов» (1958 р.) ішлося про активне міське житлове будівництво багатопверхівок, що на той час було сконцентровано переважно на

колишніх проспектах Леніна та Сталіна. Також була мова про індивідуальне будівництво, яке до 1957 р. здійснювалось лише окремими громадянами. Результатом такої практики стало виникнення жилих районів без необхідних шляхів, водопостачання, торговельних та інших закладів. Зазначається, що ситуація на той момент змінилась: земельні ділянки (наприклад, у селищі Герцена, на Залютіно) стали надаватися не тільки окремим забудовникам, а й підприємствам за умови благоустрою жилих масивів (за необхідності – бруківка доріг, прокладання водопровідної мережі, підведення електрики, обладнання зв'язку), що дало позитивний ефект, покращило умови життя городян.

При аналізі публікацій цього недовгого періоду привертає увагу швидка і глибинна зміна ключових змістів архітектурно-містобудівного дискурсу. Композиційний аспект аналізу трансформується у різку, часом на межі пристойності, критику «фасадництва», а згодом і «архітектурних надмірностей»; при цьому дійсна, політично-ідеологічна природа цієї критики старанно камуфлюється міркуваннями господарської раціональності. Натомість центральну позицію посідають теми організації проектування та будівництва, індустріальних технологій будівництва, планової економіки та правового режиму міського розвитку, інфраструктурного забезпечення новобудов, – теми, які для попереднього періоду були скоріше супутніми та маргінальними. В текстах професійної та громадсько-політичної періодики виникає стійка конотація між словами «архітектура» та «надмірності», яка свідчить про початок процесу різкого зниження престижу архітектурної професії та про настання принципових змін у розподілі адміністративних пріоритетів і владних повноважень в усій потужній сфері будівництва, архітектурно-містобудівного проектування та підготовки кадрів.

Висновки. Огляд публікацій, присвячених Харкову, у виданнях сер. 1940-х – 2-ї пол. 1950-х рр., у т. ч. у «Віснику Академії архітектури УРСР» та журналі «Архітектура і будівництво» («Будівництво і архітектура») засвідчує, що в аналізованих публікаціях висвітлення ключових подій в архітектурному житті міста та, відповідно, сприйняття харківськими зодчими та громадськістю міста архітектурно-містобудівних проблем Харкова, самий характер осмислення минулого та шляхів у майбутнє послідовно підпорядковувалися масштабним змінам у громадсько-політичному житті країни.

Період чітко поділяється на два відрізки, які контрастують між собою практично в усіх аспектах дискурсу. У більшості публікацій першого повоєнного десятиліття присутнє осмислення поточної архітектурно-містобудівної практики, викладення точок зору харківських зодчих на перспективи реалізації різних аспектів першого генплану розвитку міста. Сприймаючи негативно

довоєнні харківські конструктивістські будівлі, називаючи їх аскетичними та формалістичними, автори статей ратують за їх «переодягання», при цьому прагнучі створити цілісний ансамбль міста в естетиці «тріумфального стилю». Публікації єдині в думці, що в результаті відновлення, реконструкції та масштабного нового будівництва формується новий архітектурно-художній вигляд Харкова.

Публікації короткого періоду, позначеного переходом від повного домінування сталінської неоеклектики до різкої зміни естетичних уподобань і початку індустріального будівництва, характеризуються наростанням числа зауважень щодо проєктів новобудов, їх якості, включно із засудженням «архітектурних надмірностей» на прикладі конкретних об'єктів та нищівною критикою, спрямованою особисто проти їх авторів. В статтях робиться акцент на плани з розгортання житлового будівництва за типовими проєктами. Фахові журнали цього періоду приділяють менше уваги архітектурній діяльності, віддаючи перевагу будівництву та економіці міста, про що опосередковано свідчить навіть зміна назви республіканського галузевого журналу з «Архітектура і будівництво» на «Будівництво і архітектура».

Літературні джерела ясно відображають перелом сер. 1950-х рр. у «художній спрямованості радянської архітектури». Самий перелом і характер його висвітлення в пресі об'єктивно були одною із найістотніших складових морально-політичної підготовки радянського суспільства до радикальної критики сталінського періоду, яку було дано на XX з'їзді КПРС 1956 р.

Поточна стаття є першою частиною дослідження. Подальші результати будуть опубліковані у наступних випусках.

Список джерел

1. Агуф М., Євдокимов М., Колесніков В., Токарева Є. Житлове будівництво в Харкові. *Архітектура і будівництво*. Київ, 1954. № 6. С. 8-12.
2. Касьянов О. Генеральний план Харкова. *Вісник Академії архітектури УРСР*. Київ, 1947. № 1. С. 33–34.
3. Касьянов О. Реконструкція центрів п'яти міст України. *Вісник Академії архітектури УРСР*. Київ, 1952. № 2. С. 10–16.
4. Костенко В. Проєкт будинку Харківського університету. *Архітектура і будівництво*. Київ, 1953. № 2. С. 6-9.
5. Крикін О. Проєкт ансамблю в забудові Харкова. *Архітектура і будівництво*. Київ, 1953. № 4. С. 4-7.
6. Крикін О. Упорядкувати проєктування в містах. З виступів учасників II з'їзду архітекторів України. *Архітектура і будівництво*. Київ, 1955. № 5. С. 14- 15.

7. Луцький С. Новий вокзал у Харкові. *Архітектура і будівництво*. Київ, 1953. №3. С. 9-11.
8. Маторін А. Квартал жилих будинків ХТЗ. Досвід проєктування та будівництва. *Архітектура і будівництво*. Київ, 1953. № 5. С. 15-17.
9. Постанова ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про усунення надмірностей у проєктуванні та будівництві». *Архітектура і будівництво*. Київ, 1955. № 6. С. 1- 3.
10. Покінчити з надмірностями в будівництві на Україні. *Архітектура і будівництво*. Київ, 1955. № 6. С. 7-12.
11. У місцевих відділеннях Спілки архітекторів. *Архітектура і будівництво*. Київ, 1955. №2. С.30.
12. Харків – місто новобудов. *Будівництво і архітектура*. Київ, 1958. № 5. С. 24- 25.
13. Шпара П. Нові проспекти Харкова. *Будівництво і архітектура*. Київ, 1958. № 7. С. 13-16.
14. Шпара П. Будущее Харькова. *Строительство и архитектура*. Киев, 1959. № 6. С. 7-9.
15. Шпара П. О роли главного архитектора в застройке города. *Строительство и архитектура*. Киев, 1960. № 3. С. 12.

References

1. Aguf M., Evdokimov M., Kolesnikov V., Tokareva E. (1954) Zhytlove budivnytstvo v Kharkovi. [Residential construction in Kharkiv]. *Arkhitektura i budivnytstvo*, (6), 8-12. (in Ukrainian)
2. Kasyanov O. (1947). Heneralnyi plan Kharkova. [General plan of Kharkiv]. *Visnyk Akademii arkhitektury URSR*, (1), 33–34. (in Ukrainian)
3. Kasyanov O. (1952). Rekonstruktsiia tsestriv piaty mist Ukrainy. [Reconstruction of the centers of five cities of Ukraine]. *Visnyk Akademii arkhitektury URSR*, (2), 10-16. (in Ukrainian)
4. Kostenko V. (1953). Proiekt budynku Kharkivskoho universytetu. [The project of the Kharkiv University building]. *Arkhitektura i budivnytstvo*, (2), 6-9. (in Ukrainian)
5. Krykin O. (1953). Proiekt ansambliu v zabudovi Kharkova. [Project of the ensemble in Kharkiv building]. *Arkhitektura i budivnytstvo*, (4), 4-7. (in Ukrainian)
6. Krykin O. (1955). Uporiadkuvaty proiektuvannia v mistakh. Z vystupiv uchasnykiv II zizdu arkhitektoriv Ukrainy. [Streamline design in cities. From the speeches of the participants of the 2-nd Congress of Architects of Ukraine]. *Arkhitektura i budivnytstvo*, (5), 14-15. (in Ukrainian)

7. Lutskyi S. (1953). Novyi vokzal u Kharkovi. [New railway station in Kharkiv]. *Arkhitektura i budivnytstvo*, (3), 9-11. (in Ukrainian)
8. Matorin A. (1953). Kvartal zhylykh budynkiv KhTZ. Dosvid proiektuvannia ta budivnytstva. [Quarter of residential buildings of KhTZ. Design and construction experience]. *Arkhitektura i budivnytstvo*, (5), 15-17. (in Ukrainian)
9. Postanova TsK KPRS ta Rady Ministriv SRSR «Pro usunennia nadmironosti u proiektuvanni ta budivnytstvi. (1955) [Resolution of the Central Committee of the CPSU and the Council of Ministers of the USSR "On the Elimination of Redundancies in Design and Construction"]. *Arkhitektura i budivnytstvo*, (6), 1-3. (in Ukrainian)
10. Pokinchyty z nadmironostiamy v budivnytstvi na Ukraini (1955). [End excesses in construction in Ukraine]. *Arkhitektura i budivnytstvo*, 6, 1-3. (in Ukrainian)
11. U mistsevykh viddilenniakh Spilky arkhitektoriv (1955). [In local branches of the Union of Architects]. *Arkhitektura i budivnytstvo* (2), 30. (in Ukrainian)
12. Kharkiv – misto novobudov. (1958). [Kharkiv – a city of new buildings]. *Budivnytstvo i arkhitektura*, (5), 24-25. (in Ukrainian)
13. Shpara P. (1958). Novi prospekty Kharkova. [New avenues of Kharkiv]. *Budivnytstvo i arkhitektura*, (7), 13-16. (in Ukrainian)
14. Shpara P. (1959). Budushchee Har'kova [The future of Kharkiv]. *Stroitel'stvo i arkhitektura*, (6), 7-9. (in Russian)
15. Shpara P. (1960). O roli glavnogo arhitekтора v zastrojke goroda [About the role of the chief architect in the construction of the city]. *Stroitel'stvo i arkhitektura*, (3), 12. (in Russian)

Annotation

Svitlana Romanova, graduate student of the Department of Fundamentals of Architectural Design at O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (Ukraine)

Oleksandr Bouryak, Doctor of Architecture, Professor of the Department of Rural and Urban Sociology at the University of Lodz (Poland)

Reflection of changes in post-war architecture and town planning of Kharkiv in periodical specialist publications.

Part 1. Period from ser. 1940s to the 2nd half 1950s.

The article provides a historiographical overview of publications about the architecture and construction of Kharkov in professional architectural journals of Ukraine during the period of post-war reconstruction (1947-1955) and during the transition period of “changes in the artistic direction of Soviet architecture.” The article contains a description of the views and positions of Kharkov architects on current architectural and urban planning issues. This period of development of Kharkiv architecture and urban planning is fundamentally conceptually and stylistically heterogeneous. Accordingly, around the middle of the 1950s, the nature of the content and tone of the publications changed significantly. This is due to ideological and political transformations in the country as a whole, and in particular radical changes in the "ideological and creative direction" of Soviet architecture. The topics of the publications of Kharkiv architects considered in this article cover a wide range from the main provisions of the General Plans of the city to a critical examination of the features of specific buildings, as well as the problems of professional training of architects. The authors of the researched publications are architects-designers, construction engineers, officials, including the main architects of the city at that time, teachers of architectural universities. The beginning of the researched period is the post-war reconstruction of Kharkiv, the publications of the first post-war decade reflect the current architectural and urban planning practice, the prospects for the implementation of various aspects of the first master plan for the development of the city. Literary sources of the mid-1950s fully reflect the turn in the direction of the development of architecture on the example of Kharkov. Professional magazines pay more attention not to architectural activity, but to construction problems. The change in the name of the magazine indirectly indicates the beginning of a change in attitude towards the profession of an architect. The final part of this article will be published later; it covers publications during the transition to industrial construction of the 1960s - early 1970s.

Keywords: architecture of Kharkiv; architectural magazines; post-war reconstruction of buildings; urban ensembles; criticism of architectural excesses.